
JOAN VENY

SOBRE ELS SIGNIFICANTS DE
'BLASFEMAR' I 'RENYAR':
GEOLINGÜÍSTICA,
SEMÀNTICA I ETIMOLOGIA

PROPÒSIT

1. Aquest treball té un doble objectiu: 1) fer un estudi onomasiològic entorn del concepte 'blasfemar, renegar', establint sobre dades de l'*Atles lingüístic del domini català* (ALDC) (Q. 598) l'àrea dels seus significants i analitzant llur origen i evolució; 2) atès que algun d'aquests (*renegar*) ha derivat cap a 'renyar, reganyar', procedir a una tipologia lexicogenètica d'alguns mots, sobretot dialectals, al voltant d'aquell concepte i, a partir d'un dels tipus més productius ('rondinar, murmurar'), fer una nova proposta etimològica del mot *runar* 'renyar'.

PERSPECTIVA GEOGRÀFICA

2. Si contemplem des d'un angle onomasiològic la distribució geogràfica dels diversos significants que designen el concepte 'blasfemar', trobem la situació següent (vegeu el mapa adjunt i els annexos):

1) *renegar* abraça una àrea extensa i força compacta, des dels Pirineus fins a Cabanes de l'Arc: comprèn la Catalunya del nord, tot el Principat i part del Maestrat; hi trobem també la variant perifràstica *dir renecs* (61); hi apareixen alguns punts isolats de *blasfemar* amb les seves variants;

2) *blasfemar*, amb variants (*blasfemiari*, *desflamar*, etc.), ofereix una àrea densa a la major part del valencià, des de la línia Vilafranca del Maestrat-Alcalà de Xivert cap al sud;

3) *flastomar* és general a les Balears i l'Alguer, convivint amb *renegar* i *batuejar* a Menorca;

4) coneixen algunes ocurrències *dir pecats* (o *dir pecats mortals* 44); *cagar* (o *dir cagaments* 99) en valencià i al Matarranya, *maleir* i *malear*, en poblacions esparses de nord a sud;

5) són variants locals, a voltes de contingut semàntic més general, *tirar maldicions*, *parlar mal* (vegeu *malragonau* 'malparlat' a 94); i, com a segona resposta, *repotegar*, *tirar pestes*, *jurar*, *barbaritzar*, *batuejar*, *dir disbarats*,

ASPECTE HISTORICOSEMÀNTIC

3. *Blasfemar* és mot pres del llatí de l'Antic i Nou Testament BLASPHEMARE 'dir blasfèmies', manllevat al grec BLASPHEMEIN 'injuriar, difamar, bescantar, parlar malament d'algú o d'alguna cosa' (Ernout-Meillet s.v. *blasphemus*; DHLF s. v. *blasphème*; DECat). El nostre mapa presenta unes variants no enregistrades fins ara: *blafemar* (179, 186), amb eliminació de la [s]; *basflemar* (55), per metàtesi; *blasfemiari* (165, 172, 183), format per atracció de *blasfèmia*; *desflamar* (16, 22, 48, 54), degut a dissimilació de labials ([b]...[f]), amb l'ajut del prefix *des-*, de caràcter negatiu, i el seu intensiu amb el sufix *-ejar* [ədʒ¹a], *desflamejar* (72); el raríssim *barfembiar* (119).

*Blasfemar*s'ha utilitzat i s'utilitza intransitivament i transitivament, almenys des del s. XIV, tant en el sentit de 'ultratjar amb paraules' com en el de 'dir paraules contra la Divinitat': *blasfemar l'emperador*, *blasfemar les seves obres*, *blasfemar a Déu*, *blasfemar d'algú*. El seu camp derivatiu és: *blasfemador*, *blasfemaire*, *blasfem* (*blasfemi*, *blasfemo*).

Recordem que BLASPHEMARE va donar la variant BLASTIMARE, "peut-être sous l'influence de *aestimare*" (Ernout-Meillet), ètim de l'antic *blastomar* 'maleir, flastomar', reduït a *blasmar* (cf. fr. *blâmer*) que es va cobrir del significat de 'desaprovar, censurar' (cf. §14).

De qui blasfema sovint es diu que "té una llengua com una estral ('destral')" (83. Beneixama).

4. *Renegar* deriva d'un llatí vulgar *RENEGARE (REW 7207), verb "fait comme *renuo*" (Ernout-Meillet s.v. *nego*), on el prefix RE- marca la intensitat. A més dels significats de 'deixar de reconèixer com a seu', 'apostatar', 'abominar', té el de 'injuriar amb paraules irreverents i indecoroses', visibles en contextos com:

renega ... lo Fill de Déu (R. Lull)
reneguen lo nom de Jesuchrist (Jaume I)
reneguen de nostre senyor Déu (doc. mall. any 1493) (DCVB)

Per extensió, el verb ha passat a 'dir despropòsits injuriosos, dir interjeccions grolleres', amb un ús absolut: "No fa més que *renegar*; *renega* com un oriol; *renega* com un carreter; *renega* com una ratapinyada" (DCVB, DLFF). Els significats són paral·lels a l'occità: *renegar* "renier, méconnaître; jurer, blasphémer..." (i mots del seu camp derivatiu: *renèc* 'juron', *renegaire* "renieur; blasphémateur") (Alibert), així com al fr. *renier* ("à l'époque classique le verbe s'employait absolument au sens de 'blasphémer'" [DHLE]) i a l'it. antic *rinnegare* (Battisti-Alessio). En català, el sentit quasi etimològic de 'dir que no, negar, rebel·lar-se' és present en el mall. *renegar-se* aplicat a humans ("S'ha *renegat* a complir sa llei") i a animals ("Es mul s'ha *renegat* [a pujar la costa]"); també en l'adjectiu postverbal *renego*, -a 'que es nega a obeir'. En l'accepció de 'flastomar', tenim derivats com *renegaire* (DCVB), *renegat* (DCVB; Sant Mateu del Maestrat [ALDC], Taüll [DECat]), *renegós* 'flastomador' (DCVB). També es poden usar sintagmes verbals com *dir renecs*, *cargolar un renec* (DEC).

Les Balears també van conèixer *renegar*, si jutgem per la documentació: "El que *renegarà*, blasfemarà e mal dirà Déu o a la Sagrada Verge" (Eivissa, 1410), "*renegador* per lo cap de Déu" (Felanitx, 1562) (ap. Llompart 1973: 149 i 146). A més, encara es coneix el mot a Menorca (70, 71).

5. *Flastomar* és un derivat de BLASTIMARE (vg. § 3), a través de **blastomar*, però amb un canvi [b] > [f] difícil d'explicar: Moll parteix d'una convivència de formes *blasphemare/blastimare* → **flastimare*.

Però aquesta explicació no complau Coromines, que és conscient de les dificultats del canvi i es limita a insinuar que la forma amb FL- "probablement ens vingué d'Itàlia o de Grècia, si no en el període tardà del llatí vulgar, almenys en l'època visigòtica" o bé "es tractaria d'una forma nascuda en les terres bilingües grecoromàniques de Sicília, Calàbria, Illes Jòniques" on des de l'època hel·lenística es donava el pas *bl* > *fl* (**flastemare*); l'accent del substantiu sobre la *i*, *flastomia*, podria abonar aquesta

hipòtesi grega (DECat, I 826-827). Sense anar tan lluny, no s'ha de descartar una dissimilació de bilabials *b...m* > *f...m* (*blastomar* > *flastomar*). Notem el derivat intensiu *flastomejar* (70).

A la documentació antiga de Spill, Decameró, Doctrina compendiosa, Sinodals de Barcelona de 1600, Venturós pelegrí (Aguiló, DCVB), afegim:

Flastomar. Dir flastomías. [cast.] Imprecar (Figuera 1840)

Flastomar V. Blasfemar, Blasfemia, Jurar (Torra 1640)

Flastomar o malehir una cosa; o malehir sa vida; o malehir Déu; *Flastomador*, lo qui flastoma (Lacavalleria 1696)

Flastomar, V. Blasfemar (Esteve 1803).

Flastomar y derivats [Vide] Blasfemar (Labèrnia 1839)

Pel que fa a l'aspecte semàntic, recordem que, a més del valor de 'blasfemar', té el de 'maleir' (vg. diccionaris antics) ("A cavall flastomat, el pèl li lluu" [DCVB]).

Derivats: *flastomia* 'blasfèmia' (Venturós Pelegrí, Procés Olives, Rondalla de rondalles [DCVB], Lacavalleria "imprecació, maledicció", Esteve 1803 "Flastomia V.[ide] blasfèmia", *flastomador* 'blasfemador' (Lacavalleria "lo qui flastoma", Esteve 1803 "*Flastomador* V.[ide] blasfemador", *flastomejar* 'blasfemar', intensiu de *flastomar*, pel seu caràcter repetitiu (cf. § 10 *batuejar*), *flastomança* 'flastomia' (mall.) (DCVB), poc usat, format en català amb el sufix *-ança* (com de *usar* → *usança*).

Flastomar i *flastomia* són avui vius en balear i alguerès, però també eren coneguts en el cat. continental, com demostren les citacions anteriors així com la referència geogràfica de *flastomar* al Penedès (DCVB); les remissions lexicogràfiques de *flastomar* a *blasfemar*, presents als diccionaris de Torra, Esteve i Labèrnia, confirmen la pèrdua de vitalitat del mot al Principat enfront de *blasfemar* (i, si bé no tant, de *blasfèmia*, segons DECat, I). A més, *flastomar* convivia a les Illes amb *renegar* i *blasfemar* si jutgem per la seva presència en derivats com: "*Blasfemador* de cap de Déu", "*renegador* per lo cap de Déu" (Campos i Felanitx respectivament [Mallorca], 1562, ap. Llompart 146).

6. *Dir pecats* o, amb una càrrega més forta, *dir pecats mortals*, està en relació amb la condemna eclesiàstica de la blasfèmia. Per als parlants de l'àrea on s'usa el mot, una blasfèmia és un pecat i un *pecat* és una blasfèmia ("Solte cada pecat!" 152)¹. Notem la

1. Semblantment, entre els infants de Campos, el meu poble, una *bestiesa* era una 'blasfèmia' (Veny 1963 [2003]: 155).

lexicalització del mot, confirmat pels tres informadors de la localitat 150, i concentrat en dos boldros de poblacions (Matarranya i Plana Baixa) (vegeu mapa). La identificació semàntica és tan forta que el mot ha estat productiu pel que fa a derivats: *pecatós* (155) i *pecater* (152) són sinònims de 'blasfemador', absents del DCVB amb aquesta accepció.

7. *Cagar* 'flastomar' s'ha format a partir de la manera com s'emeten les flastomies: *me cago en (Déu, Judes, Cristo, etc.)*, substituït eufemísticament per "me caso en Sivilla, en la mar salada, en dena" (DCVB s.v. *cagar*) (aquesta amb la variant "en Dénia" usada en les poblacions veïnes a aquesta ciutat alacantina), "me caso en Ronda, en l'ou, en l'olla" (Plaza 1980: 104). "La majoria de les blasfèmies comencen amb aquesta paraula" (*Tresor*, s.v. *cago*). A les Memòries de Pere Segarra (1858-1942), d'Ivars d'Urgell, trobem "cagos ap Déu" (Veny 1986 [1993: 283]). També tenim *dir cagaments* (99). Vegeu § 9 *jurar*.

8. *Maleir* deriva del llatí MALEDICERE que en el seu origen, entroncat amb la religió, significava 'pronunciar paraules de mal auguri' (oposat a BENEDICERE 'pronunciar paraules de bon auguri'), després va passar a la llengua comuna amb el sentit de 'dir mal de' (enfront de BENEDICERE 'dir bé de') i, finalment, reprès per la llengua de l'església, 'maleir' (Ernout-Meillet), és a dir,

"cridar la còlera divina, la reprovació eterna, la malaurança (sobre algú o sobre alguna cosa).

Tothom maleïa el tirà, la seva crueltat. Maleïda l'hora que el vaig conèixer! Déu maleï Caïm" (Fabra, DIEC, DCVB),

"dir mal d'algú o d'alguna cosa: "malehien Jesuchrist" (DCVB),

"proferir malediccions contra algú o alguna cosa" (*Tresor*)

maledicció "imprecació acompanyada del desig que vingui mal al pròxim i li succeeixi alguna desgràcia" (*Tresor*).

També *tirar maldiccions*, amb un castellanisme, en comptes de *malediccions*, que té implícit el pas a 'blasfèmia', com passava en català (Lacavalleria):

Maldición Expresión con que se maldice. Particularmente, blasfemia o juramento (Moliner, s.v.).

Malear (93) és una reducció de *maleiar*, amb el sufix *-eiar*, propi del ribagorçà, equivalent a *-ejar*; la reducció [ej] > [e] és freqüent en aquest dialecte (Veny 1998, 97-98).

9. *Jurar* [tʃur¹a], enregistrat sols com a segona resposta, té bàsicament el valor de
Afirmar, prometre, apel·lant a Déu, a una cosa jutjada sagrada, a una sanció superior,
com a testimoni de la veritat de l’afirmació, de la sinceritat de la prometença” (Fabra, DIEC).

La possible desviació cap a ‘blasfemar’ parteix del fet de ‘renegar (de Déu), jurant’; vegeu Lacavalleria:

Jurar Déu, renegar de Déu. Ore sacrilego Deum ejurare. Impiis verbis divinum Numen violare (Lacavalleria, s.v. *jurar*)
Qui té costum de renegar jurant. Ejurandi Numinis, vel, in ejurando Numine assiduus, a, um (Lacavalleria, s.v. *renegar*)

Accepció recollida pel DCVB:

Jurar. Flastomar, usar indegudament el nom de Déu (DCVB).

Era costum a l’Edat Mitjana castigar durament els qui emetien juraments en nom de Déu o d’alguna de les seves parts, les “partides soberanes” o, pitjor, les “iusanes” (el cap, el cor, el fèrge, el cul, el budell, els ossos, etc. (Llompart 1973: 144-148). En àmbits rurals encara queden restes d’aquestes expressions, com *cap*, *els collons*, *el cor*, *les freixures de Déu* (Plaza 1980: 99-101).

Però els contextos adduïts, al costat de *blasfemar/flastomar*, reflecteixen un matis, que seria ‘blasfemar amb jurament’ (*juro pel cap de Déu*, etc.; cf. § 10 *voto a, batua*), origen, d’altra banda, del canvi semàntic:

jurant y blasfemant morí (doc. mall. 1530)
flastomava, jurava, feya jueus (La Roqueta) (DCVB s.v.)

El castellà coneix el mateix canvi:

Jurar Asegurar o prometer algo solemnemente y que implica poner a Dios por testigo o garante de lo que se dice o promete.// Afirmar o prometer una cosa con juramento.// Blasfemar, maldecir. Proferir con ira exclamaciones ofensivas para las cosas sagradas o que expresan deseos insensatos o brutales contra alguien o contra el mismo que las profiere (Moliner).

Atès que la resposta correspon a la localitat de Favara, *jurar* ‘blasfemar’ podria obeir a una influència aragonesa, car en aquesta llengua té aquest sentit (Andolz).

També es troba en l'occità:

jura "jurer, affirmer par serment; blasphémer" (Mistral).

10. *Batuejar*, intensiu de *batuar* (*vatuar*, Mallorca [DCVB]), derivat del jurament que comença per *batua* (< *botu a* < *voto a*) (semblant al procés *me cago* → *cagar* 'blasfemar), seguit inicialment de *Déu* o *Cristo*, substituïts després per noms bíblics (*Adam*, *Judes*) o per formes eufemístiques (*batua dell*, *batua neu*, *batua el món*, *batua listo*, etc.) (vegeu l'article *vatua* del DCVB; a Barberà de la Conca encara es pronuncia amb labiodental [Plaza 1980: 105]); el pas de [o] a [ə] s'explica per un desplaçament accentual, impulsat per la intensitat del jurament, sobre la [u], convertint aquella vocal tònica en àtona, amb centralització paral·lela a la de *clotell* > *clatell*, **clovaguera* > *clavaguera*, etc. (Veny 1999); s'hi afegeix el sufix repetitiu *-ejar*. Cf. § 9 (*jurar*) i § 8 (*malear*)

Probablement a partir de *batuar* (i el seu derivat) s'ha format el menorquí *dir batàis* (= 'batalls') (71), per atracció formal i potser també ajudant-hi el caràcter repetitiu de l'acció del batall colpint la campana, com el flastomador persistent en els seus juraments i blasfèmies.

11. *Tirar pestes* és una extensió de *dir pestes* d'algú "dir-ne coses molt dolentes, malparlar-ne extremadament", *dir les mil pestes a algú o d'algú* "insultar-lo sense moderació o dir mal d'algú desenfrenadament"; *tirar llamps i pestes a algú o d'algú* "llançar grans insults, flastomies o malediccions" (DCVB).

12. *Repotegar* apareix com a segona resposta a Mosset, població fronterera amb el llenguadocià. Es tracta d'un aproximatiu al concepte estudiat, car en rossellonès vol dir 'rondinar, parlar entre dents iradament', a més de 'renyar' (vegeu § 15). Quant al seu origen, el DCVB (s.v. *reputegar*) deriva el mot de *reputa*, interpretació difícil d'acceptar atès que en occità no existeix aquest intensiu de *puta* i que es pronuncia amb [u] i no amb [ü], com li correspondria; es tracta d'un manlleu del rossellonès a l'occità *repotegar*, que té els mateixos significats, i que, segons Coromines, és una modificació de *rebotegar* (format sobre el grup de *botir* 'inflar', *fer el bot*, *botar* 'manifestar irritació sorda') per contaminació de *pot* 'llavi' (DECat VII, 155b-156a).

repotegar Pester, enrager, gronder, réprimander, murmurer, répliquer (Alibert)

Vegeu també Mistral s.v. *repoutega*.

13. *Barbaritzar*, segona resposta de Torremañanes (195), és mot tributari del castellà

barbarizar Decir barbaridades o disparates.

Decir barbaridades. Maldecir o jurar (Moliner)

14. De l'exclamació *Com és vera la missa!*, utilitzada a Mallorca i titllada de blasfèmia, va segregar-se *missa* equivalent a 'flastomia' (DCVB). És significatiu el testimoni de Figuera:

Missas: flastomias contra noltros (Figuera 1840, s.v. *missa*)

on el pronom personal designa l'estament eclesiàstic al qual pertanyia el lexicògraf franciscà. No tinc cap constància del seu ús actual.

II

DE 'RONDINAR' A 'RENYAR'

15. I tanmateix, no s'han esgotat els valors semàntics de *renegar*. Gràcies a la microgeolingüística se'ns manifesta un altre significat, el de 'renyar', que ha passat per malla al DCVB i al DECat i que tampoc l'ALDC, com altres atles, va incloure en el seu Qüestionari. Es tracta de *l'Atles Lingüístic de la Terra Alta* (ALTA), de Pere Navarro. Aquesta obra, a més d'enriquir el nostre patrimoni lèxic general, ens dona un seguit de mots entorn d'aquest concepte 'renyar', sovint absents dels nostres diccionaris, que conviden a teixir unes consideracions de semàntica històrica i, per via comparativa, a fer una nova proposta sobre l'origen del mot *runar* 'renyar'. Vet aquí (Quadre I) els mots reunits en l'esmentada obra, amb una primera accepció (primera columna) que considero base de l'ampliada a 'renyar' (segona columna):

a) argüir (argoir)	'Presentar raons contra l'afirmació d'altri' (DCVB), "disputar" (Esteve 1803)	"ant. Recriminar, retreure a algú les coses que fa malament (doc. I. Villena)" (DCVB), 'renyar' (la Fatarella) (ALTA 246)
b) remorar	'Moure en remor, avalotar (doc. valencià 1460) (DCVB); <i>remorejar</i> "susurrar, murmurar; parlar entre dents [s]. XV-XVII" (Dicc. Aguiló)	"Renyar, reptar (Maestrat) (DCVB), (La Pobla de Massalua [ALTA 246])
b) remugar	"Parlar entre dents; pronunciar confusament i en veu baixa, generalment en senyal d'enuig o contrarietat" (DCVB)	"Renyar" (Cretes) (ALTA 246)
b) runar	"Rondinar, renyar (Lleida, Urgell, Segarra, Gandesa, Calasseit)" (DCVB)	"Renyar (Arnes, Batea, Bot, Horta de Sant Joan, el Pinell, Prat de Comte, Vilalba dels Arcs) (ALTA 246)
c) renegar	"Injuriar amb paraules irreverents o injurioses" (DCVB)	"Renyar (Batea, Caseres, Favara, Gandesa, Maella, Nonasp)" (ALTA)

Quadre I

Hi afegiré (Quadre II) mots d'altres fonts per tal de corroborar els canvis semàntics.

Observem, en el mateix Quadre, que el significat de 'renyar, reprendre' és derivació d'anteriors significats:

- a) de 'replicar les afirmacions d'algú' en el cas de *argüir*;
- b) de 'murmurar, rondinar' en el cas de *remorar* (*remorejar*), *remugar*, *bonir*, *repotegar*, (*a*)*bonegar*², *botzinar*, *mermular* (*mermolar*), *runar*; afegim-hi el normatiu *reganyar* (DECat, s.v. *regany*);
- c) de 'injuriar, maleir' en el cas de *renegar* (cf. *blasmar* § 3);
- d) de 'bramar, bramular' en el cas de *brugolar*, *esbramar* i *rambolar*;

2. Per a Coromines, hi podria haver hagut "influència o una completa superposició amb el mot judeoromànic *abonig(u)ar* 'fer bé o millorar', provinent de BONIFICARE" (DECat), però falla el lligam semàntic; en tot cas hauria tingut lloc una atracció formal.

b) (a)bonegar	Com a derivat de <i>bonir</i>	*'rondinar' "Reñir, reprender, corregir: amonestar a uno vituperando o desaprobando lo que ha dicho o hecho" (Martí Gadea 1891), "reptar, sermonar" (Dicc. Aguiló); valencià
b) bonir	"Murmurar, fer brogit; parlar amb irritació i d'una manera confusa (valencià) (DCVB); "rondinar" (DECat II, 87b)	"Reñir, dirigirse amenazas, reprender, desaprobar vituperando" (Chabàs, ed. Spill ap. DECat); valencià
b) botzinar	"Queixar-se murmurant, rondinar" (Garrotxa 66)	"Escridassar algú, renyar-lo per quelcom que ha fet" (Garrotxa 66)
d) brugolar (< braolar)	"Bramular" (Massalcoreig) (DCVB)	"Renyar, escridassar (prov. de Lleyda)" (Dicc. Aguiló)
d) esbramar	[bramar] "Fer brams; cridar molt fort" (DCVB)	"Renyar agraument i violenta" (Ros, Escrig-Ll., vg. <i>barallar</i>). Variant: <i>esbramar</i> ; derivat: <i>esbramada</i> 'renyada agra i violenta'
d) rambolar	"Bramular, rugir (pir. or.)". Doc: Saisset (DCVB)	"Renyar, escridassar (pir. or.)" (DCVB); Bosch de la Trinxeria
e) reptar	"Acusar d'un crim, d'una mala acció"	"Reprendre, renyar per una falta, per una mala acció (Lluçanès, Plana de Vic, Cardona, Solsona, Balaguer, Camp de Tarragona, Tortosa, Maestrat, Cullera. Doc. des de Lull" (DCVB), Nonasp (ALTA 246); "corregir, repéndrer" (Esteve 1803), "repéndrer" (Labèrnia 1839)
e) (ar)ruixar	"Remullar"; "engegar, fer fugir a crits" (DCVB)	"Renyar fort, donar un aixabuc" (DCVB)

f) barallar [barallar-se]	“Fer barallar, mostrar discòrdia violentament; doc. des de Llull” (DCVB), “reñir quando se toma por contender, tener pendencias y altercar” (Ros), tenir raons	“Renyar (Sant Feliu de Guíxols, Falset, Ulldecona, Alguer)” (DCVB), “reñir: quando se toma por apercibir ò amonestar a uno con palabras fuertes, corrigiendole de algun malhecho; que tambien dizen <i>esbramar</i> en valenciano” (Ros)
f) maldar “[cast.]	<i>Pugnar, bregar.</i> [llat.] Contendere” (Esteve 1803), “barallarse, renyir. [cast.] <i>Pugnar, bregar, patrullar</i> ” (Labèrnia 1839)	“Ter[ritorial] Barallar, reprendre, renyar” (Labèrnia 1839), “renyar, dir paraules de repremsió (Tortosa, Ulldecona) (DCVB); <i>maldiar</i> (< <i>maldeiar</i>) “renyar, sermonejar (Sopeira)” (DCVB)
b) repotegar (rebotegar)	<i>rebotegar</i> “contestar amb paraules irades o de disconformitat” (DCVB); <i>repotegar</i> “rondinar”	<i>repotegar</i> “Reganyar” (rossellonès, Verdaguer), proposta de Fabra 1947 (ap. DECatVII, 156a, 13-15).
b) mermular	‘murmurar’ (DCVB)	‘renyar’ (val.) (DCVB)

Quadre II

e) de ‘acusar d’una mala acció’ en el cas de *reptar* (ja Llull, amb els dos sentits, DCVB);

f) de ‘tenir raons, barallar-se’ en el cas de *barallar, maldar*; cal afegir-hi el normatiu *renyar* (DECat s.v. *renyir*);

g) de ‘remullar, ruixar’ en el cas de *(ar)ruixar*;³

NOVA PROPOSTA ETIMOLÒGICA DE RUNAR ‘RENYAR’

15. A propòsit de *runar* (apartat b), aprofito l’ocasió per a fer una nova proposta amb relació a la seva etimologia, basada justament en una de les matrius lexicogenèti-

3. El punt de partida semàntic podria ser *arruixar* “engegar, fer fugir a crits o a cops”; tanmateix m’indueix a prendre com a punt de partida el sema ‘remullar, ruixar’ la presència en aragonès de *asperjiare* “jurar, blasfemar” i “reñir, regañar” (Andolz) (cf. mall. *aspergiar* ‘flastomar’ [DCVB]) i el fet que el significat ‘renyar’ sigui propi del valencià (DCVB), amb documentació d’autors d’aquesta àrea meridional, cosa que no passa amb el significat de ‘engegar, fer fugir’, propi de Tortosa i Mallorca.

ques analitzades. Coromines la considera una forma paral·lela a la de l'occ. *renar* 'rondinar, grunyar', "amb contactes o contaminació de *rondinar* i el seu grup" (DECat, VII, 97-98). Es tracta d'una explicació massa rebuscada i, al meu entendre, poc convincent, començant per la inexistència en català del congènere *renar*. Està bé de comparar fets del català amb els d'altres llengües germanes –tant més si és l'occità!–, però no podem negligir el sistema intern de la pròpia llengua.

La meua proposta parteix de la modificació de *raonar* en *runar* amb el sentit de 'murmurar, rondinar' (cf. b): per a aquest canvi semàntic, cal tenir en compte *rungonaire* 'rondinaire' (< *ragonaire* < *raonaire*), amb atracció de la nasal, a Vilallonga de Ter (ALDC); *xerrar*, que pot passar a 'malparlar d'algú' ("A.n aquella al·lota, l'han xerrada"); *xarnegar*, que ha passat de "xerrotejar (els ocells, les granotes)" i "xerrar amb empentes, pronunciant malament" a 'rondinar' (DCVB). A aquesta primera fase semàntica, n'hi hauria succeït una segona amb el pas a 'renyar', el mateix canvi semàntic que es registra en els casos de b) (*remorar*, *remugar*, *bonir*, *abonegar*, *repotegar*, *botzinar*, *mermular*); hi podria haver influït també el significat antic de *raonar* 'disputar, barallar-se de paraules' (vegeu a *argoir* i b *barallar*); recordem també expressions com *haver-hi raons* 'haver-hi discussió, paraules de desacord, de baralla', *cercar* (o *moure*) *raons* 'provocar discussions o baralles'. Per als escèptics en la conversió del hiat en diftong (*raonar* > *raunar*), cal recordar la freqüència de les formes arizotòniques del verb (*raonar*, *raonaré*, *has raonat*, etc.) enfront de l'escassetat de les rizotòniques (*raono*), així com grafies antigues com *assaunadors* (< *assaonadors*), *Leopard* (< *Leopard*); i per a la monoftongació *au* > *u*, es poden adduir casos com *r[u]tija* < *rautija* (derivat de *rautar*), *r[u]nyar* < *raünyar*, *emp[u]mar* < *empaumar* (< *empalmar*), *n[u]nella* < *neulella*, etc. (Veny 2004). I *runes* 'murmuracions, queixes d'irritació' seria un postverbal de *runar*, com *buna* 'sac de gemecs; canons d'aquest instrument' és un postverbal de *bunir* (< *bonir*) (DECat, II, 88b 34-43).

CONCLUSIONS

16. A. Des de la perspectiva geolingüística, remarquem:

1) la presència d'unes àrees força homogènies (vegeu mapa): a) *renegar* al Rosselló, al Principat i, dins domini valencià, als Ports i al Maestrat (un testimoni més de la baixada d'isoglosses del nord cap al sud, deixant a part la convivència medieval

de les unitats lèxiques, i, per tant, de la seva unitat); b) *blasfemar* a la resta del valencià; c) *flastomar* a les Balears i l'Alguer;

2) *renegar* 'blasfemar' compartit amb l'occità i l'aragonès i relegat a l'etapa medieval en francès i italià;

3) els lexemes predominants (*flastomar*, *renegar*, *blasfemar*), que avui presenten una distribució bastant nítida, conviuen segles enrere per tot el domini i avui encara tenim mostres d'aquella convivència (*renegar/flastomar* a Menorca; *blasfemar/renegar* a punts esparsos del Principat); posteriorment s'ha operat un procés de selecció en cadascuna de les àrees esmentades.

B. En l'aspecte lexicosemàntic entorn del concepte 'blasfemar', notem: 1) la restricció semàntica i lexicalització, entre les respostes minoritàries, de *dir pecats* 'blasfemar' (vuit poblacions), que ha estat productiva en derivats com *pecatós*, *pecater* 'blasfemador'; igualment ha passat amb *cagar*, que és a la base de *dir cagaments* i de derivats com el castellanitzant *cagon* 'blasfemador', accepcions ignorades pels nostres diccionaris dialectals; 2) l'aparició de variants, desconegudes fins ara, dels mots més freqüents: *blafemar*, *blasfemiari*, *desflamar*, *desflamejar*; 3) la condemna de l'església ha provocat la restricció *dir pecats* 'blasfemar'.

Pel que fa al concepte 'renyar', hem pogut constatar: 1) la utilitat de tenir en compte el lèxic dialectal –i no solament l'estàndard– per tal de copsar la tendència cap a un canvi semàntic de mots de contingut afí: dels quinze mots estudiats –que evidentment es podrien acréixer– només tres són acollits al Diccionari General (i al DIEC), dos dels quals (*abonegar*, valencià, i *brugular*, nord-occidental) procedeixen del Diccionari Aguiló, la gran font on Fabra bevia sovint per a la introducció de mots diatòpics no centrals (cf. Veny 2001:154-156);⁴ 2) atesa la freqüència del canvi 'rondinar, murmurar' → 'renyar' sembla que la proposta de *raonar* com a base de *runar té*, al meu parer, força versemblança; en aquest cas, seria un exemple més de la contribució de la dialectologia a la lingüística històrica.

JOAN VENY

Universitat de Barcelona / Institut d'Estudis Catalans

4. Fabra va proposar d'introduir *repotegar* en la segona edició del Diccionari General; diu Coromines que "Fabra ens escriví el 1947 que afegíssim *repotegar* intr. 'reganyar, rondinar' al *Dfa*" (DECat, VII, 156a, 13-15), però els seus responsables no li van fer cas; tenint en compte que es tracta d'un occitanisme, potser no els faltava raó.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AGUILÓ = *Diccionari Aguiló. Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster. Revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1915-1919.
- ALDC = J. VENY & L. PONS GRIERA, *Atles lingüístic del domini català*, I, Barcelona, 2001; II, Barcelona, 2003 (i materials de la base de dades).
- ALIBERT, L. (1965) *Dictionnaire occitan-français d'après les parlers languedociens*, Toulouse, Institut d'Études Occitanes.
- ALTA = PERE NAVARRO, *Els parlars de la Terra Alta. 1. Estudi geolingüístic*, Tarragona, 1996, Diputació de Tarragona.
- ANDOLZ, R. (1977) *Diccionario aragonés*, Zaragoza, Librería General.
- BATTISTI, C. & ALESSIO, G. (1950-1957) *Dizionario etimologico italiano*, Firenze.
- DCVB = Alcover, A. M. & Moll, F. de B. (1930-1962), *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca, Moll.
- DEC = ENCICLOPÈDIA CATALANA, *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, 1982.
- DECAT = J. COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vols., Barcelona, Curial-«La Caixa», 1980-2001.
- DHLF = A. Rey, *Dictionnaire historique de la langue française*, Paris, 1994.
- DIEC = Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona-Palma de Mallorca-València, Edicions 3 i 4 - Edicions 62 - Editorial Moll - Enciclopèdia Catalana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DLFF = J. RASPALL JUANOLA & MARTÍ CASTELL, J., *Diccionari de locucions i de frases fetes*, Barcelona, 1984, Edicions 62.
- DSFF = M. Teresa ESPINAL, *Diccionari de sinònims de frases fetes*, Barcelona-València, 2004, Universitat Autònoma de Barcelona - Publicacions de la Universitat de València - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ERNOUT, A. & MEILLET, A. (1985) *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, 4e éd., Paris, Klincksieck.
- ESCRIG, J. - LLOMBART, C. (1887) *Diccionario valenciano-castellano*, València.
- ESTEVE = ESTEVE, J. - BELVITGES, J. - JUGLA, A., *Diccionario catalán-castellano-latino*, Barcelona, 1803.
- FABRA, P. (1932) *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona.
- FIGUERA, A. (1840) *Diccionari mallorquí-castellà*, Palma de Mallorca.

- Garrotxa= J. MONTURIOL, E. DOMÍNGUEZ, *El parlar de la Garrotxa*, Girona 2001.
- LABÈRNIA, P. (1839) *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona.
- LACAVALLERIA, J. (1696) *Gazophylacium catalano-latinum*, Barcelona.
- LOMPART, G. (1973) «Blasfemias y juramentos cristológicos en la baja Edad Media catalana», *Hispania sacra* 26, pp. 137-164.
- MARTÍ GADEA, J. (1891) *Diccionario general valenciano-castellano*, València.
- MISTRAL, F. (1878) *Lou Trésor dóu Felibrige ou Dictionnaire occitan-français*, Aix-en-Provence.
- MOLINER, M. (1973) *Diccionario de uso del español*, Madrid, Gredos.
- PLAZA, C. (1980): «El reneç i la paraulota dels pagesos a Barberà de la Conca», *Aplec de treballs* 2 (Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc), 93-114.
- REW = W. MEYER-LÜBKE, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1911, Carl Winter.
- ROS, C. (1764) *Diccionario valenciano-castellano*, València.
- TORRA, P. (1640) *Thesaurus verborum ac phrasium*, Barcelona.
- Tresor = A. GRIERA, *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la culutra popular de Catalunya*, Barcelona, 1935-1947.
- VENY, J. (1963) «Notas léxicas sobre el habla de Campos (Mallorca)», *Orbis* (Louvain) 12/1, pp. 132-140 (trad. cat. a *Escriptura i oralitat a Mallorca*, Mallorca, Moll, 2003, pp. 153-162).
- (1986) «Pròleg» a E. Guillén i Fernández, *El manuscrit de Pere Segarra. Recull històric d'Ivars d'Urgell i diari de l'autor (1932-1938)*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs (reproduït a *Dialectologia filològica*, Barcelona, 1993, Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 275-284).
- (1998) *Els parlars catalans*, 12^a ed., Mallorca, Moll.
- (1999) «La centralització de [o] àtona en català: del *clotell* al *clatell*», *Catalan Review*, 13/1-2, pp. 225-253.
- (2001): *Llengua històrica i llengua estàndard*, València: Universitat de València.
- (2004) «El pas [aw], [əw] > [o], [u] en català: de *empaumar* a *empomar*» (en preparació).
- VERDAGUER, P. (2002): *Diccionari del rossellonès*, Barcelona, Edicions 62.

ANNEXOS

Annex 1: Localització de les respostes minoritàries no incloses en el mapa

barbaritzar 185
batuejar 74, 75
cagar 131, 132, 159, 160
dir cagaments 99
dir disbarats 90
jurar 125

malear 93
maleir 1, 138, 161, 184
parlar mal 189
repotegar 4
tirar maldicions 190
tirar pestes 83

Annex 2: Llista per ordre numèric dels punts d'enquesta de l'ALDC

1. Salses
2 Estagell
3 Perpinyà
4 Mosset
5 Sant Cebrià de Rosselló
6 Jóc
7 Formiguera
8 Montoriol
9 Cornellà de Conflent
10 Porté
11 Prats de Balaguer
12 Llívia
13 Ceret
14 Prats de Molló
15 Meranges
16 Maçanet de Cabrenys
17 Llança
18 Vilallonga de Ter
19 Alp
20 Queralbs
21 Planoles
22 Bassegoda
23 Oix
24 Castellar de n'Hug
25 Roses
26 Lledó d'Empordà
27 Gósol
28 Campdevàrol

29 Sant Privat d'en Bas
30 Les Llosses
31 Banyoles
32 Camallera
33 Avià
34 Santa Maria de Corcoll
35 Girona
36 Begur
37 Cruïlles
38 Prats de Lluçanès
39 Santa Eulàlia de Riuprimer
40 Llobera de Solsonès
41 Cardona
42 Palamós
43 Llagostera
44 Balsareny
45 Mojà
46 Campins
47 Tossa de Mar
48 Castellfollit de Riubregós
49 Calaf
50 Cànoves
51 Sant Salvador de Guardiola
52 Tordera
53 Freixenet de Segarra
54 Vacarisses

55 Sentmenat	96 Bescaran
56 Sant Andreu de Llavaneres	97 Arfa
57 Aguiló	98 Sarroca de Bellera
58 Santa Coloma de Queralt	99 Sopeira
59 Sant Jaume Sesoliveres	100 La Pobla de Roda
60 Barberà del Vallès	101 Palau de Noguera
61 Cervelló	101 Tolba
62 Barcelona	103 Sant Llorenç de Morunys
63 Sant Boi de Llobregat	104 Isona
64 Sant Jaume dels Domenys	105 Peramola
65 La Febró	106 Estanya
66 Alió	107 Àger
67 Sant Pere de Ribes	108 Peralta de la Sal
68 Tarragona	109 Sanaüja
69 Cambrils de Mar	110 Cubells
70 Ciutadella	111 Almenar
71 Es Migjorn Gran	112 Agramunt
72 Maó	113 Linyola
73 Pollença	114 Cervera
74 Sóller	115 Saidí
75 Alaró	116 Lleida
76 Sineu	117 Arbeca
77 Son Servera	118 Fraga
78 Montuïri	119 Granyena de les Garrigues
79 Palma de Mallorca	120 Vinaixa
80 Lluçmajor	121 Vimbodí
81 Felanitx	122 Mequinensa
82 Santanyí	123 Margalef de Montsant
83 Sant Josep de sa Talaia	124 Riba-roja
84 Eivissa	125 Favara de Matarranya
85 L'Alguer	126 La Torre de Fontaubella
86 Esterrri d'Àneu	127 Marçà
87 Cerler	128 Vilaba dels Arcs
88 Ordino	129 Móra la Nova
89 Senet de Barravés	130 Massalió
90 Taüll	131 Valljunquera
91 Alins de Vallferrera	132 La Codonyera
92 Santa Coloma d'Andorra	133 L'Ametlla de Mar
93 Les Paüls	134 Torrelvella
94 Eressué	135 Horta de Sant Joan
95 Sort	136 Vall-de-roures

- | | |
|-----------------------------|-------------------------------|
| 137 Bellmunt de Mesquí | 164 Alfafar |
| 138 La Ginebrosa | 165 Picassent |
| 139 Aiguaviva de Bergantes | 166 Torís |
| 140 Roquetes | 167 Sollana |
| 141 Mas de Barberans | 168 L'Alcúdia de Carlet |
| 142 Sorita | 169 Albalat de la Ribera |
| 143 Amposta | 170 Alzira |
| 144 Xiva de Morella | 171 Alberic |
| 145 Ulldecona | 172 Sallent de Xàtiva |
| 146 Rossell | 173 Simat de Valldigna |
| 147 Vinaròs | 174 L'Alqueria de la Comtessa |
| 148 Sant Mateu del Maestrat | 175 Benigànim |
| 149 Vilafranca del Maestrat | 176 Montesa |
| 150 Albocàsser | 177 La Font de la Figuera |
| 151 Alcalà de Xivert | 178 Ontinyent |
| 152 Atzeneta del Maestrat | 179 Pego |
| 153 Cabanes de l'Arc | 180 Xàbia |
| 154 Castelló de la Plana | 181 Muro del Comtat |
| 155 Borriana | 182 Tàrbena |
| 156 Fondegulla | 183 Beneixama |
| 157 La Llosa de la Plana | 184 Altea |
| 158 Algímia de la Baronia | 185 Torremançanes |
| 159 Benifairó de les Valls | 186 Novelda |
| 160 Casinos | 187 El Pinós de Monòver |
| 161 El Puig de Santa Maria | 188 Alacant |
| 162 Vilamarxant | 189 Crevillent |
| 163 València | 190 Guardamar |



Distribució dels significants de 'blasfemar' (ALDC, Q. 598)